

MARAS

Neapolio „maro“ dienomis kiekvieną popietę, penktą, po pusvalandžio *punching-ball* ir karšto dušo PBS (*Peninsular Base Section*) sporto salėje, su pulkininku Džeku Hamiltonu leisdavomės pėstute link Šv. Ferdinando kvartalo, alkūnėmis skindamiesi kelią pro minią, nuo priešaušrio iki komendanto valandos triukšmingai šurmuliuojančią Toledo gatvėje.

Mane ir Džeką, tvarkingus, nusipraususius ir sočius, supo siaubinga neapoliečių minia, purvina, varginga, peralkusi ir apdriskusi, – įvairiausių rasių išvaduotojų armijų kariai tą minią stumdė ir užgauliojo visomis pasaulio kalbomis ir tarmėmis. Garbė būti pačiai pirmai išvaduočiai iš visų Europos tautų teko neapoliečių tautai ir švėsdami tokį pelnytą apdovanojimą mano vargšai neapoliečiai – po trejų bado, epidemijų ir nuožmaus bombardavimo metų – iš meilės tėvynei nuolankiai priėmė visų taip trokštamą ir pavydėtina šlovę atlikti pralaimėjusios tautos

vaidmenį: šokti, ploti katučių, strykčioti iš džiaugsmo ant savo namų griuvėsių, mosuoti svetimšalių vėliavomis, kurios dar vakar buvo priešo vėliavos, ir pro langus mėtyti nugalėtojams gėles.

Nepaisant visuotinio nuoširdaus džiūgavimo, Neapolyje nebūtum radęs nė vieno miestelėno, kuris būtų jautęsis nugalėtas. Man sunku paaiškinti, kaip tautos dvasioje išsikerojo šis keistas jausmas. Abejonių nėra – Italija, taigi ir Neapolis, karą pralaimėjo. Žinoma, pralaimėti karą gerokai sunkiau, nei laimėti. Karą laimėti geba visi, o pralaimėti – toli gražu ne kiekvienas. Vis dėlto neužtenka pralaimėti, kad įgytum teisę jaustis pralaimėtojų tauta. Klausydami senos išminties, maitinamos šimtmečiais besikartojančios skausmingos patirties, ir tyro kuklumo, mano vargšai neapoliečiai neprisiėmė teisės jaustis pralaimėtojų tauta. O tai, be abejonės, buvo didžiai netaktiška. Bet ar galėjo sąjungininkai tikėtis, kad išvadavę tautas privers jas jaustis pralaimėtojomis? Arba laisvi, arba nugalėti. Būtų nesąžininga kaltinti neapoliečių tautą tuo, kad ji nesijautė nei laisva, nei pralaimėjusi.

Žengdamas greta pulkininko Hamiltono su savo angliška uniforma jaučiausi apgailėtinais kvailai. Italijos išlaisvinimo korpusas¹ vilkėjo senas chaki spalvos britų uniformas; jas Britanijos vadovybė – perdažytas ryškiai žalia driežo spalva, veikiausiai bandant paslėpti kraujo dėmes ir šovinių paliktas skylės – perleido

¹ Italijos išlaisvinimo korpusas (it. *Corpo Italiano di Liberazione*), suformuotas Italijai 1943 m. rugsėjo 8 d. paskelbus paliaubas, talkino Italijos pietuose išsilaipinusiems Sąjungininkams bei Aštuntajai armijai.

maršalui Badoljui¹. Tos uniformos buvo nuvilktos nuo al Alameine ir Tobruke kritusių britų. Mano švarke žiojėjo trys kulkosvaidžio pramuštos skylės. Manieji marškinėliai, trumpikės ir marškiniai sutepti krauju. Taip pat ir batai – nuauti nuo britų kario lavono. Pirmąkart jais avėdamas pajutau duriant padą. Pradžioje pamaniau bate užsilikus prilipusį mirusiojo kaulelį. Pasirodo, vinis. Verčiau jau kaulelis – būčiau kur kas paprasčiau jį ištraukęs. O dabar gerą pusvalandį ieškojau žnyplių ir traukiau lauk vinį. Ką čia bepridursi – šis kvailas karas mums, italams, baigėsi išties neprastai. Geriau ir negalėjo baigtis. Mūsų, karių pralaimėtojų, savimeilė buvo išgelbėta: dabar štai kovėmės Sąjungininkų pusėje, idant jų pašonėje laimėtume jų karą, prieš tai pralaimėję mūsų. Tad natūralu, kad vilkėjome kritusių sąjungininkų, kuriuos patys ir nužudėme, uniformas.

Kai man pagaliau pavyko ištraukti vinį ir užsiauti batą, būrys, kurio vadovavimą turėjau netrukus perimti, jau stovėjo išsirikiavęs kareivinių kieme. Kareivinės buvo įsikūrusios sename, šimtmečių ir sprogmenų apgriautame vienuolyne, Toretos kvartale, už Merdželinos. Kluatro pavidalo kiemelį iš trijų pusių juosė plonų pilko tufo kolonų prilaikomas portikas, o kitoje dalyje stūksojo aukštoka gelsva siena, išmarginta žalsvomis puvesių dėmėmis ir gremėzdiškėmis marmuro epitafijomis – jose po didžiuliais

¹ Pietro Badoglio (1871–1956) – italų politikas, feldmaršalas, aktyvus Nacionalinės fašistų partijos narys. Nuvertus Mussolinį perėmė vadovavimą ir pasirašė su sąjungininkais paliaubas. Buvusios Italijos kolonijos Etiopijos prašymu įtrauktas į Jungtinių Tautų karo nusikaltėlių sąrašą (Badoglio įsakymu Etiopijoje buvo panaudoti cheminiai ginklai), tačiau taip ir nenuiteistas.

juodais kryžiais iškaltos ilgos vardų virtinės. Siaučiant kažkuriai iš senųjų laikų choleros epidemijų vienuolynas buvo virtęs lazaretu, epitafijose buvo choleros aukų vardai. Sienoje apvaliomis juodomis raidėmis buvo parašyta: *Requiescant in pace*.¹

Pulkininkas Palézė įsigeidė pats mane pristatyti man pavestiems kareiviams, laikydamasis vienos tų įprastų ceremonijų, itin brangių vyresnio amžiaus kariškiams. Palézė buvo aukštas ir lieknas vyriškis baltutėliais plaukais. Netaręs nė žodžio, jis spustelėjo man ranką ir liūdnai atsidusęs nusišypsojo. Kareiviai (beveik visi jaunučiai, ak, kaip šauniai jie kovėsi prieš Sąjungininkus Afrikoje ir Sicilijoje, todėl Sąjungininkai ir pasirinko būtent juos Italijos išlaisvinimo korpuso branduoliui suformuoti) stovėjo išrikiuoti vienuolyno kiemo vidury ir lydėjo mane akimis. Jie taip pat vilkėjo uniformas, nuvilktas nuo al Alameine ir Tobruke kritusių britų karių, avėjo mirusiųjų batais. Jų veidai buvo pablyškę ir įkritę, akys blausios ir sustingusios, lyg iš minkštos, matinės medžiagos. Kareiviai žvelgė, kaip man pasirodė, nemirkčiodami.

Pulkininkas Palézė linktelėjo galva ir seržantas suriko:

– Būrys, ramiai!

Kareiviai žiūrėjo nugaišusios katės akimis – jų žvilgsniai skausmingai prislėgė mane. Nuskambėjus komandai kareivių kūno dalys įsitempė. Ginklus suspaudė blyškios, bekraujės rankos – suglebusi oda karojo nuo pirštų galiukų tarsi didoka pirštinė.

Pulkininkas Palézė perėmė žodį:

– Susipažinkite, jūsų naujasis kapitonas...

¹ Tegul ilsisi ramybėje (lot.).

Pulkininkui kalbant žvelgiau į tuos italų kareivius, vilkinčius nuo britų lavonų nuvilktomis uniformomis, į tas blyškias rankas, į tas nubalusias lūpas ir blausias akis. Vienur kitur ties krūtine, juosmeniu ar šlaunimis kareivių uniformos margavo juodomis kraujo dėmėmis. Staiga mane suėmė siaubas – pajutau, kad šie kariai negyvėliai. Jie skleidė silpną papelijusio audinio, irstančios odos ir saulėje pūvančios maitos tvaiką. Pažvelgiau į pulkininką Palèzė – jis taip pat buvo negyvas. Nuo jo lūpų sklido drėgnas, šaltas ir slidus garsas, lyg šiurpus gurgesys, išsiveržias numirėliui iš burnos ranka prispaudus pilvą.

– Duokite komandą „laisvai“, – užbaigęs trumpą kalbą seržantui paliepė pulkininkas Palèzė.

– Būrys, laisvai! – riktelėjo seržantas.

Kariai atsipalaidavo, perkeldami svorį ant kairės kojos, stovėjo pavargę, nenuleisdami nuo manęs jau kiek švelnesnių, bet atitolusių akių.

– O dabar, – tarė pulkininkas Palèzė, – naujasis kapitonas pasakys jums trumpą kalbą.

Pravėriau burną ir iš mano lūpų ėmė veržtis siaubingas gurgesys, duslūs, apsunkę ir glebūs žodžiai:

– Esame Laisvės savanoriai, naujosios Italijos kariai. Mūsų pareiga – įveikti vokiečius, išvyti juos iš mūsų namų, išstumti anapus mūsų sienų. Visų italų akys šiandien nukreiptos į mus – privalome iškelti aukštyn purve pamintą vėliavą, tapti pavyzdžiu visiems, nepaisant gėdos, būti verti naujo istorijos puslapio ir tėvynės mums patikėtos užduoties.

Man baigus kalbą pulkininkas Palézė kreipėsi į karius:

– Dabar vienas iš jūsų pakartos kapitono žodžius. Noriu būti tikras, kad supratote. Tu, – parodė į vieną iš būrio, – pakartok, ką pasakė jūsų kapitonas.

Kareivis dėbelėjo mano pusėn, buvo pablyškęs, bekraujėmis, plonomis negyvėlio lūpomis. Žodžius tarė lėtai, siaubingai gurgiančiu balsu:

– Turime pasirodyti verti Italijos gėdos.

Pulkininkas Palézė priėjo prie manęs ir pusbalsiu ištarė:

– Jie suprato, – ir nieko neprisidūręs nužingsniavo.

Ant Palézės uniformos ties kaire pažastimi pamažu plėtėsi juoda kraujo dryžė. Žvelgiau į šį lėtai didėjantį juodulį, akimis lydėdamas senąjį italų pulkininką, vilkintį nukauto brito uniformą, regėjau jį iš lėto tolstant gurgždančiais kritusio britų kario batais, o Italijos vardas dvokė mano burnoj it gendančios mėsos gumulas.

– *This bastard people!* – sukandęs dantis iškošė pulkininkas Hamiltonas braudamasis pro minią.

– Kodėl taip sakai, Džekai?

Paprastai pasiekę Augusto teatrą kasdien pasukdavome į Šv. Brigitos gatvę, ten minia praretėdavo ir stabtelėdavome atgauti kvapo.

– *This bastard people,* – kartojo Džekas ir pasitvarkė uniformą, pro siaubingus minios gniaužtus ši išnirdavo visad pasi-glamžiusi.

– *Don't say that*, nesakyk taip, Džekai.

– *Why not? This bastard dirty people.*

– O Džekai. Aš taip pat esu šunsnukis, aš taip pat esu purvinas italas. Bet didžiuojuosi tuo. Ne mūsų kaltė, kad gimėm ne Amerikoje. Esu tikras, kad būtume *bastard, dirty people* net ir tada, jei būtume gimę Amerikoje. *Don't you think so, Jack?*

– *Don't worry*, Malaparte, – kalbėjo Džekas. – Neįsisižeisk. *Life is wonderful.*

– Taip, gyvenimas – nuostabus dalykas, Džekai, puikiai žinau. Tačiau taip nesakyk, *don't say that.*

– *Sorry*, – atsiprašė Džekas ir užmetė ranką man ant peties. – Nenorėjau tavęs užgauti. Tai tiesiog posakis. *I like Italian people. I like this bastard, dirty, wonderful people.*

– Žinau, Džekai, kad tau patinka ši skurdi, nelaiminga ir nuostabi tauta. Jokia kita tauta pasauly nekeitėjo tiek, kiek neapoliečių. Jau dvidešimt amžių neapoliečiai kenčia badą, vergiją ir nesiskundžia. Jie nieko nekeiksnoja, niekam nejaučia neapykantos, net ir savajam skurdiui. Kristaus būta neapoliečio.

– Nekalbėk niekų, – pasakė Džekas.

– Jokie čia niekai. Kristaus būta neapoliečio.

– Kas tau šiandien, Malaparte? – stebėjosi Džekas, žvelgdamas savo geromis akimis.

– Nieko. Kas galėtų būti?

– Šiandien tu kažkokios slogios nuotaikos, – neatlyžo.

– Kodėl turėčiau būti blogos nuotaikos?

– *I know you*, Malaparte. Šiandien tu slogios nuotaikos.

- Man skaudu dėl Kasino¹, Džekai.
 - Velniop Kasiną, *the hell with Cassino*.
 - Man skaudu, išties skaudu dėl to, kas vyksta Kasine.
 - *The hell with you*, – širdo Džekas.
 - Išties apmaudu, kad jums taip nesiseka Kasine.
 - *Shut up*, Malaparte.
 - *Sorry*, nenorėjau tavęs įžeisti, Džekai. *I like Americans. I like the pure, the clean, the wonderful American people.*
 - Žinau, Malaparte. Žinau, kad myli amerikiečius. *But, take it easy*, Malaparte. *Life is wonderful.*
 - Velniop Kasiną, Džekai.
 - *Oh, yes*. Velniop Neapolį, Malaparte, *the hell with Naples*.
- Ore tvyrojo keistas kvapas. Tai nebuvo įprastas kvapas, leidžiantis saulei užslenkantis nuo Toledo skersgatvių, Vežimaičių aikštės ir Šv. Ispanų Teresėlės gatvelės. Šis kvapas nevilnijo iš kepyklų, uždegtų ar viešųjų tualetų, išsislapsčiusių tamsiuose ir apšnerkštuose kvartalų skersgatviuose, nuo Toledo gatvės kylan-

¹ Monte Kasino (it. *Montecassino*) mūšis, tiksliau, karinių susirėmimų serija, vykusi 1944-ųjų sausį–gegužę tarp Sąjungininkų ir Vidurio Italiją okupavusio Vermachto pajėgų, leido pralaužti Gustavo liniją ir pasiekti Romą. Per susirėmimus Sąjungininkai nušlavė nuo žemės paviršiaus Monte Kasino abatiją su jos neįkainojamu kultūriniu paveldu. Šis mūšis ypatingas tuo, kad Sąjungininkų pusėje kovėsi įvairių tautybių kariai (daugiausia iš buvusių britų kolonijų): nepaliečiai, naujazelandiečiai, Pietų Afrikos kariai, taip pat kanadiečiai ir lenkai (su Anderso armija kovėsi ir lietuviai – poetas J. Kėkštas ir kiti). Frontą pralaužusiems marokiečiams ir alžyriečiams (vadinamiems *goumiers*) prancūzų generolas Alphonse'as Juinas po mūšio suteikė 50 dienų „absoliučios laisvės“, o ji virto masiniais vietinių gyventojų prievartavimais ir apiplėšinėjimais.

čiuose link Šv. Martyno kvartalo. Tai nebuvo tas geltonas, matinis ir glitus kvapas, susilydantis iš tūkstančio kvapų, tūkstančio drumzlinų dūmelių – *de mille délicates puantuers*¹, kaip mėgo sakyti Džekas, – kuriuos tam tikromis valandomis po visą miestą paskleisdavo vystančios gėlės, kraunamos prie Švč. Mergelės kojų kopyltėlėse ties skersgatvių kampais. Tai nebuvo siroko vėjo kvapas, atsiduodantis ožkos sūriu ir pašvinkusiomis žuvimis. Nei virtos mėsos kvapas, dienai einant į pabaigą pasklindantis po Neapolį iš viešnamių, – kvapas, kuriame kartą Žanas Polis Sartras, eidamas Toledo gatve, *sombre comme une aisselle, pleine d'une ombre chaude vaguemenet obscène, užuodė parenté immonde de l'amour et de nourriture*². Ne, tai nebuvo tas virtos mėsos kvapas, prislegiantis Neapolį saulėlydžio valandą, kai *la chair des femmes a l'air bouillie sous la crasse*³. Tai buvo stulbinamo tyrumo ir lengvybės kvapas – vos juntamas, besvoris ir perregimas apdulkęjusios jūros, sūrios nakties ir senos popiermedžių girios kvapas.

Pasidabinusių palaidaplaukių moterų tuntai, sekami blyškia-delnių negrų karių, kilo ir leidosi Toledo gatve skrosdami minią aižiais šūksniais: „Ei, Džo! Ei, Džo!“ Skersgatvių pradžioje ilgomis virtinėmis išsirikiavusios stoviniavo viešosios kirpėjos, *ka-perės*, kiekviena už savosios kėdės atlošo. Kirpėjų kėdėse, atlošę galvas ar nusvarinę jas ant krūtinės, užmerktomis akimis sėdėjo atletiški negrai mažais apvaliais viršugalviais ir nublizgintais

¹ Tūkstančio subtilių smarvelių (pranc.).

² Tamsioje tarsi pažastis, pilna šilto vos juntamai nepadoraus šešėlio [...] purviną giminystę tarp meilės ir maisto (pranc.).

³ Moters kūnas užverda savo pačios purve (pranc.).

geltonais batais, primenančiais paausutas angelų statulų kojas Šv. Klaros koplyčioje. Kirpėjos, *kaperės*, keistais gomuriniais garais susišaukdavo tarpusavy, dainuodavo ar laidydavo gerklę ant kūmučių, persisvėrusių pro langus ir balkonų turėklus it teatro scenoje, suleisdavo savo šukas į raizgius tarsi avino vilna negrų plaukus, traukdavo į save įsikibusios abiem rankom, paspjaudydavo ant šukų dantukų, kad lengviau slystų, išversdavo upes briliantino ant delnų, įtrindavo ir gludindavo laukines klientų garbanas kaip patyrusios masažuotojos.

Gaujos nudriskėlių vaikėzų, klaupinčių priešais medines dėželes, inkrustuotas perlamutro skeveldromis, jūros kriauklytėmis ir veidrodžių šukelėmis, pliaukšėdavo šepečių šonkauliais per dėželės dangtį ir plyšaudavo: „Šiušià! Šiušià! *Shoe-shine! Shoe-shine!*“, ir sykiu liesa godžia ranka bandydavo nutverti už kelnių klešnės koki klubus kraipantį praeivį negra. Į tamsius apsiaustus įsisupusių marokiečių kareivių grupelės kiauras dienas tupėjo palei namų sienas; raupų subjaurotais veidais, geltonais niūriose raukšlėtose akių orbitose blizgančiais vyzdžiais kareiviai budriomis šnervėmis gaudydavo silpną, dulksvame ore vilnijantį kvapą.

Pamėlusios ir suvargusios moterys dažytomis lūpomis ir suvytusiais, skaistalų nurausvintais skruostais, šiurpios ir drauge keliančios gailėstį, stoviniavo ties skersgatvių kampais, siūlydamos praeiviams savo menkas prekes: aštuonių ar dešimties metų berniukus ir mergaites – marokiečių, indų, alžyriečių ir malgašų kariai čiupinėjo juos kilstelėdami drabužėlį ar kyštelėdami ranką

į kelnių prakarpą. Moterys garsiai rėkavo: *Two dollars the boys, three dollars the girls!*

– Nagi prisipažink, tau juk patiktų mergaitė už tris dolerius, – erzinau Džeką.

– *Shut up*, Malaparte.

– Mergaitė už tris dolerius – nebrangu. Kilogramas ėrienos kainuoja gerokai daugiau. Esu tikras, kad Londone ar Niujorke mergaitės kainuoja brangiau, tiesa, Džekai?

– *Tu me dégoûtes*¹, – nukirto Džekas.

– Trys doleriai – tai vos tryis šimtai lirų. Kiek gali sverti aštuonių ar dešimties metų mergaitė? Dvidešimt penkis kilogramus? Tik pagalvok: juodojoj rinkoj ėrienos kilogramas kainuoja penkis šimtus penkiasdešimt lirų, tai yra penkis dolerius ir penkiasdešimt centų.

– *Shut up!* – suriko Džekas.

Jau kelios dienos Neapolyje vaikų ir paauglių kainos buvo smukusios ir toliau sparčiai ritosi žemyn. Cukraus, aliejaus, miltų, mėsos ir duonos kainos pakilo ir vis augo, o štai žmogaus mėsos kaina smuko diena iš dienos. Dvidešimties ar dvidešimt penkerių metų mergina, kurios vertė prieš savaitę siekė dešimtį dolerių, dabar galėjo tikėtis vos keturių, su visais kaulais. Tokį žmogienos kainų nuosmukį Neapolio rinkoje lėmė veikiausiai tai, kad į miestą plaukte plaukė moterys iš visų pietinės Italijos kampelių. Per pastarąsias savaites didmenininkai į apyvartą paleido naują siciliečių moterų partiją. Tarp jų būta, tiesa, ne tik šviežienos, bet

¹ Tu keli man pasibjaurėjimą (pranc.).

spekuliantai žinojo: negrai – rafinuoto skonio ir mieliau rinksis ne pačią šviežiausią mėsą. Vis dėlto sicilietiška mėsa pasirodė ne tokia paklausi, galiausiai net ir negrai jos atsisakė: negrai nemėgsta pernelyg tamsių baltųjų moterų. Iš Kalabrijos, Apulijos, Bazilikatos ir Molizės nukaršusių asilų traukiamais vežimais, Sąjungininkų sunkvežimiais ar pėstute kasdien į Neapolį traukė būriai jaunų tvirto sudėjimo mergiščių, daugiausia kaimiečių, suviliotų kažin kokio auksinio miražo. Tad žmogienos kainos Neapolio rinkoje žaibiškai smuko ir buvo pradėta baimintis, kad tai turės rimtų padarinių visai miesto ekonomikai. (Neapoliui dar nieko panašaus nebuvo tekę regėti. Tai, žinoma, buvo gėdingas verslas, verčiantis raudonuoti daugumą gyventojų. Tačiau kodėl neraudonavo naujųjų Neapolio šeiminkų Sąjungininkų valdžia?) Tuo metu negro mėsos kainos žaibiškai šoktelėjo aukštyn, ir šis faktas, laimei, leido atkurti savotišką rinkos pusiausvyrą.

– Kiek šiandien kainuoja negro mėsa? – klausinėjau Džeką.

– *Shut up*, – nukirsdavo šis.

– Ar tiesa, kad juodaodžio amerikiečio mėsa kainuoja daugiau nei baltojo amerikiečio?

– *Tu m'agaces*¹, – atsakydavo Džekas.

Aš tikrai neketinau užgaulioti Džeko ar iš jo tyčiotis, juolab nestokojau pagarbos amerikiečių kariuomenei, *the most lovely, the most kind, the most respectable army of the world*. Koks mano reikalas, ar Amerikoj juoduko mėsa kainuoja daugiau už baltojo mėsą?

¹ Tu mane erzini (pranc.).